

Varga László: Még egyszer a magyar ritmikai hangsúlyváltozásról

Előadásomban a magyar ritmikai hangsúlyváltozás problematikájára térek vissza, melyet korábban vizsgáltam (l. Varga 1988-89, 1989). Köztudott, hogy a magyar szavak (beleértve az összetett szavakat is) tipikusan egyetlen főhangsúllyal (azaz hangmagassági akcentussal kitüntetett hangsúlyos szótaggal) rendelkeznek, amely a szó első szótagján található. Léteznek azonban olyan összetett szavak is, amelyeknek hangsúlyozása izolált ejtésben a szintagmákéhoz hasonló, vagyis két (esetleg több) főhangsúly jelenik meg rajtuk. Ezek egy része, pl. a *tizenegy* szó (1a), hol az első, hol a második főhangsúlyát veszíti el, amikor a folyamatos beszéd során szintagmába ágyazva mondjuk ki, és a szintagmában előtte, illetve utána egy másik főhangsúlyos szótag áll. Így az (1b)-ben a *tizenegy* szó Elülső Gyengülést, az (1c)-ben Hátulsó Gyengülést szenved el. E változatok létejét ritmikai hangsúlyváltozásnak nevezem, és a mindkétféle gyengülésre képes szavakat ritmikai hangsúlyváltó, azaz **RH-szavaknak** hívom. Az ilyen szavak hangsúlyozása képezi az előadás tárgyát.

(1)a. * *

tizenegy

b. * *

Elülső Gyengülés a *tizenegy* szón

fél *tizenegy*

c. * *

Hátulsó Gyengülés a *tizenegy* szón

tizenegy játékos

Az első vizsgálataim óta eltelt időben álláspontom több ponton finomodott és egyszerűsödött, és az RH-szavak körét egy új alcsoporttal, a kétfőhangsúlyú vezeték- és keresztnevek alcsoportjával bővíttem, pl. *Bajcsy-Zsilinszky, János Pál*. A legfontosabb különbség a régi és az új álláspontom között abban van, hogy most a ritmikai hangsúlyváltozás mindkét fajtáját a posztlexikális fonológia P1 rétegébe (l. Kaisse 1990) helyezem. Korábban úgy véltem, hogy csak a Hátulsó Gyengülés tartozik a posztlexikális szabályok P1 rétegéhez, míg az Elülső Gyengülés a lexikális fonológiai szabályok részalmazát alkotó, ún. prekompilált szabályok közé tartozik, melyeket Hayes (1990) vezetett be. E feltételezés szerint az Elülső Gyengülést mutató allo-változatok már a lexikonban előre elkészülnek. Csakhogy a lexikonban előre előállított és őrzött allo-változatokról kizárólag akkor van értelme beszélni, ha listázott lexikai szavakról (lexémákról) van szó. A magyar RH-szavak nem ilyenek. Bár a lexikonban hozzuk őket létre, nem tároljuk őket a lexikonban, hiszen szabadon előállított és levezethető jelentéssel bíró elemek. Ezért mind az Elülső, mind a Hátulsó Gyengülésre egy-egy új, posztlexikális szabályt javaslok.

Hivatkozások:

Hayes, B. 1990. Precompiled phrasal phonology. In: S. Inkelas & D. Zec(eds.) 1990. The phonology-syntax connection. The University of Chicago Press, Chicago – London. 85-108.

Kaisse, E.M. 1990. Toward a typology of postlexical rules. In: S. Inkelas & D. Zec(eds.) 1990. The phonology-syntax connection. The University of Chicago Press, Chicago – London. 127-143.

Varga L. 1998-99. Két főhangsúlyt tartalmazó magyar szavak ritmikai hangsúlyváltozása. Nyelvtudományi Közlemények 96: 44-89.

Varga, L. 1998. Rhythmical variation in Hungarian. *Phonology* 15: 227-266.